

לבין מצה שיוצאים בה ידי חובה, אבל מצות חמץ שלנו הרי אין בהם שום היכר. ולפי"ד המהרש"א הנ"ל שהעיקר תלוי בטעם, ומצה שנעשתה שלא לשמה אעפ"י שאין יוצאין בה יד"ח אסורה בע"פ, וכך משמע בחידושי הצ"ח (דף י"ג) לגבי אין מביאין תודה בע"פ משום חמץ שבה. ובשו"ת אבני נזר (סימן ש"פ).

או"ח בשב"ק שהוא שבוע לפני חג הפסח יש שרצו לומר דאין מקיימין לחם משנה במצות חמץ, אולם בשו"ת לב אברהם (סימן נ"ט) כתב דכל המנהג שלא לאכול מר"ח מצה הוא מנהג קל, ובודאי שאינו דוחה חיוב לחם משנה, ואין לומר שמאחר שקבלו עליהם מנהג זה יש לו דין נדר דזה פשוט, שכל עצם הקבלה לא היתה מעולם רק בתורת מנהג קל ולא יותר. ועי' בדעת תורה למהרש"ם (או"ח סימן תמ"ד) שהאריך בדין מצה בער"פ שחל בשבת אם הם מוקצה, דהרי רבים נוהגים שלא לאכול מצה מר"ח ניסן, אולם זה אינו, דגם בחזרת שאין בו אלא חומרא שיש שנהגו בו איסור מותר לטלטלה, א"כ ה"ה לגבי מצות, וראי' לכך, דאם נאמר דהמצה נקרא אינו ראוי לאכילה מפני המנהג, א"כ מתבטל העירובי חצירות שעושים במצה שבביהכ"ס בע"פ שחל בשבת כיון שאינה ראוי לאכילה או ובע"כ שאין אומרים כן. הרי שזה חומרא בעלמא ונחשב ראוי לאכילה אפילו בליל ש"ק של ער"פ, ויעויין בחתם סופר בסוף מסכת פסחים על או"ח סימן תמ"ד דקודם שעה י' אם אין לו כלום כי אם מצה יאכל מצה, דהאיסור דבועל ארוסתו בבית חמיו הוא דרבנן בעלמא.

והנה בהלכות גדולות (הלכות פסח ריש פרק כל שעה) כתב - ואסור למיכל מצה מבעוד יום מקמי דליקדיש ואומר הגדה והלל שנאמר בערב תאכלו מצות כדי שיהיה חביב עליו. ומבואר מדבריו טעם איסור לאכול מצה בע"פ, כדי שהמצה תהיה חביבה עליו, ועי' ברמב"ם (פ"ו מהלכות חמץ ומצה הי"ד) כתב שאסור לאכול מצה בע"פ כדי שהמצה תהיה חביבה עליו. ולפי"ז דברי המהרש"א צדקו דכיון דהטעם משום חביבות המצה או משום היכר א"כ במצות שלא לשמה או מצת חמץ, כיון שטעמם הוא כטעם מצת מצוה שוב לא תהיה עליו חביבה עליו מצת מצוה, וה"ה לטעם הרמב"ם שיהיה היכר לאכילת מצה בליל התקדש החג, שייך גם כשהמצה שמראיתה וטעמה שווים למצה שיוצאים בה יד"ח שאין היכר במצה כשאוכל בע"פ מצות שנאפו שלא לשמה.

המהרש"א אסור לאכול בער"פ אעפ"י שאין יוצאין בה יד"ח בלילה הראשון, היות ולמצה זו יש טעם כמצה שנאפה לשמה, אולם לדעת הראשונים שתירצו שמדובר בבציקות של עכו"ם, א"כ ה"ה אפשר לאכול מצה שנאפה שלא לשמה, וכך כתב בשו"ת מרחשת או"ח (סימן י"א ענף ג' סעיף ה'). וא"כ במקום שיש צורך ושעת דחק מותר לאכול מצה כזו.

★★

לפני שנים פרסם הגאון רבי בצלאל זולטי זצ"ל דלצורך תקנת הרבים שבבתי מלון הגדולים ובתי חולים, יאפו מצות מיוחדות בתכלית הכשרות מחשש חימוץ, אלא בתנאי מפורש שמצות אלו אין יוצאין ידי חובתן בליל הסדר, אבל הם כשרים לשאר ימות הפסח, ומותר לאכלן בער"פ ובפרט בער"פ שחל בשבת שיש לחוש למכשול חמץ שאפשר לענג השבת כראוי ולאכול מצות אלו. וכן מבואר בשו"ת יחוד"ד ח"ג סימן כ"ו.

ומוסיף הגר"ב זצ"ל שכשהציעו הצעה זו למרן הגר"ש אלישיב שליט"א פסק שהוראה זו הוראת שעה לער"פ שחל בשבת, כדי למנוע שלא לעבור על הלכה מפורשת שאסור לאכול מצות ושלא יעבור על איסור חמץ, אולם כשלא חל בער"פ בשבת אין להשתמש בהיתר זה. (עי' בס' משנת יעב"ץ מועדים סימן ט"ז סק"ה). וכך מבואר בשו"ת אז נדברו ח"י"א סימן ט"ז, אולם מן הראוי לציין שרוב פוסקי זמנינו כתבו לאסור אכילת מצה שלא לשמה בער"פ וכך מבואר בשו"ת מנחת יצחק (ח"א סימן ל"ז) שו"ת קנין תורה (ח"ג סימן נ"ו) שו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סימן רי"א) ובשו"ת להורות נתן (ח"ב סימן מ'), ואולי י"ל דאותם פוסקים יודו שבמוסדות גדולים שאם יתנו חמץ לחוסים בהם יהיה מן הנמנע לבער אח"כ את שארית החמץ, שאפשר להקל לאכול מצות אלו שנעשו שלא לשם מצת מצוה. (עי' שו"ת עונג יו"ט או"ח סי' מ"ב ובשו"ת ארץ צבי סימן ה').

★★

יש לדון אם מותר לאכול מצת חמץ בער"פ שחל בשבת. דן בזה הגרצ"פ פרנק זצ"ל בס' מקראי קודש (פסח ח"ב סימן כ"ה) דלכאורה י"ל דלא גרע ממצה עשירה שמותר לאוכל בע"פ משום שאי אפשר לצאת בה יד"ח, ולעומת זאת יש סברא לומר דשאני מצה עשירה שיש היכר בטעמה בינה